

Војислав Карановић

НЕКИ ОВДАШЊИ ПОЈМОВИ

СВЕТЛОСТ

Гледамо свет, дуго и пажљиво, и на крају нам се учини да у њему има нешто што је трајно и постојано. А да постоје ствари које те квалитете поседују у мањој мери. Па закључујемо: ово је дрво снажније и отпорније него што је то травка коју може да повије чак и наш дах. Камен је чврст и постојан, а облак несталан и пролазан. Стварамо хијерархију отпорности.

Када се духовним оком погледа свет, свет који чине планине, реке, шуме, океани, материја у свом чистом, природном облику, али и оно што је човек створио: плочници, улице, мостови, грађевине, машине, летелице... све се то указује једино и само у хијерархији неотпорности. Ово дрво није чвршће и отпорније од ове травке; оно је само мање крхко и неотпорно. Камен је тек мање ломан од облака. Бронзани споменик није трајнији од мехура сапунице; он само нешто спорије пролази. Када се све то тако осмотри, на значају добијају предлози попут оног који је дао Растко Петровић да споменике треба правити од снега. Могуће је да би ти споменици, а не они од стихова, надживели споменике у бронзи.

Ако не друго, тако бисмо лакше прихватили ону Хомерову слику у којој се смењивање људских нараштаја пореди са опадањем и ницањем новог лишћа на дрвећу. И осећање пролазности свега на свету не би нас остављало без даха. А с друге стране, од самог појма, пролазности, не би се правила позлата којом тумачи овог света украшавају своје тираде, сањајући сопствене споменике: у језику, бронзи, у било чему.

Можда бисмо у самом том осећању пронашли оно што нам заправо треба, а то је: мелем за рану. И можда би мелем деловао, без обзира што рана има облик рупе без ивица. Хераклитову реку, као метафору, ми смо сувише плитко схватили. Ако смо је уопште схватили. Ако се она може схватити. Негде, у некој песми или неком сну, остало ми је осећање које каже да је свака река састављена од честица светлости. И да чамац којим ћемо њом пловити треба градити од истог тог материјала, од светлости.

Непрозирност, замагљеност, смраченост – није то наш поглед. Тама је одбегла сенка, а спољашност варка. Лепа, убедљива и заводљива варка.

Али варке за час нема. И поново је овде: светлост. А о светлости је, заправо, све време реч – каже на крају једне прозачне песме Иван В. Лалић.

СИСТЕМАТСКА ФАНТАЗИЈА

Може ли се радити на сопственој фантазији, може ли човек и способност замишљања да развије као неке друге своје способности? По свој прилици – може. Под условом да ту способност већ поседује, и да управо она тај развој подстакне.

На неколико места у својим дневницима Франц Кафка помиње појам систематске фантазије. Реч је одређеним духовним вежбама,

пре свега вежбама замишљања, срачунатим на то да се ојача сопствена имагинација. Једну од таквих вежби Кафка је извео пред излогом касапнице. Стојећи испред и гледајући у излог, писац је замислио како се докопао старе, домаће кобасице која је тамо стајала, како ју је затим халапљиво гризао, комад по комад, брзо и прецизно као машина. Са ње је прешао на ребарца са кожуром која је у крупним залагајима гутао несажвакане. Читава замишљена сцена добила је финале пред бакалницом, где је писац *Процеса* наставио да замишља како у себе трпа све до чега се може доћи. Харинге, краставце, слана јела, слаткише. У машти је овај изузетни стваралац, који је између осталог написао и причу *Уметник у гладовању*, јасно дочарао сваки од ових залагаја.

Кафка је био писац аскетске конституције, и своју фантазију могао је да храни и развија и оваквим замишљањима. Онима којима је ближа уметност ситости, једна од вежби фантазије може да буде ово. Нека замисле да су комади меса у излогу, да се ка њима пружају руке, шаке са испруженим прстима, да их хватају и приносе устима. Да их потом оштри зуби кидају, мрве и ситне, да се као громуљасте залагаји премећу у тим устима, и да на крају бивају прогутани.

Оваквим вежбама човек може да утиче на сопствену имагинацију. Али да би се она уистину развила, мора се у свету, који нам није склон, открити оно што лако промакне: одблесак небеске светлости.

Сигурно је, међутим, да нам тек развијена имагинација омогућава да заиста осетимо постојање, и да додирнемо стварност. А ту, крај излога месаре, често је баш излог књижаре. И Кафкина књига у њему. Или, како је то рекао један филозоф: Поседујем машту, и ништа што је стварно није ми страно.

ПОНОР

Понор није нешто до чега се може стићи. Нема руб, на којем се можемо зауставити; над њега се не можемо наднети, осећајући вртоглави страх или тамни зов бездана. До понора се не може доћи зато што је он давно дошао до нас. Ушао у нас, ту се раширио, и одатле гледа свет: кроз наше очи посматра небо, облаке, дрвеће, нашим ушима ослушкује звуке који замиру негде, у некој неодређеној даљини.

„Авај! Све је понор – дело, жеља, речи, / Снови”, каже Бодлер у песми „Понор”. Ова је песма, као свака песма, као и сам живот, изузетно ломљива. Да би се разбила у парампарчад, није јој неопходан понор. Довољно је да је из свог загрљаја испусти вртоглавицом обузета свест. Истог часа она престаје да буде заносна и прозирна целина, претвара се у раздвојене речи, неповезане фрагменте.

Филозоф кога Бодлер у песми призива, Блез Паскал, осетио је да понор није нешто што је споља, независно од нас. Иако је у једној од својих мисли људски живот упоредио са приближавањем амбису, у који свако, настојећи да о томе не мисли, врло брзо упада, овај филозоф је наслутио да се понор отвара изнутра. Ужасава ме вечито ћутање ових бесконачних простора. Има ли бољег описа понора, и дубљег увида у оно што он заиста јесте. Наравно, ни ћутање није нешто што постоји споља, независно од нас. Оно, као и ужас, постоји само унутар нас.

Не чуди стога што песму „Понор” Шарл Бодлер почиње стихом: „Паскал је свој бездан свуд носио собом”. Јер то исто је чинио и Бодлер. Понор у себи, односно собом носи свако ко живот заиста осећа, ко свет не тумачи, и постојање не преводи у појмове. Свако ко од живота, света и постојања не бежи.

Један стих ове песме посебно ме дира, иако не знам зашто. „Са свих је прозора само бес-

крај видљив.” Можда зато што спадам међу оне који, када погледају кроз прозор, увек виде нешто обично, ограничено, чврсто, стабилно. То је оно што ја видим. У часу када понор погледа кроз мене, он види управо – бескрај. Види самога себе. Гледа свој одраз, иако испред њега није огледало, није пред њим чак ни небо.

Понор има широм отворене очи, и зенице од стакла.

МАШТА И СТВАРНОСТ

Граница која се ствара између света створеног у машти и уз помоћ маште, било да је реч о уметничком стварању или о слободном и неспутаном раду фантазије – кроз наше снове, маштарије, замисли, и оног света који је стваран, чврстих и јасних обрису, опипљив, наоко постојан – та граница уопште није тако чврста и непропустљива. Док читамо неку књигу, песму, гледамо филм или слику, предано слушамо неку музичку композицију, ми можда боравимо у свету који је трајнији, отпорнији него овај, такозвани стварни свет. И, уосталом, кад и како ми улазимо у тај, како се каже, измаштани свет? И кад и како излазимо из њега? Коначно, да ли уопште излазимо из њега?

Роман Горана Петровића *Сивничарница Код срећне руке* може да нам подари тренутке једне овакве запитаности. Ликови који истовремено читају књигу срећу се у њеном свету и живе паралелни живот. По повратку у овај, реални свет код њих се јавља осећање да он има лелујаве и несталне обрису, а да им је било лепше тамо, у том измаштаном свету. Али њихов реални свет за нас читаоце јесте такође измаштан свет и она позната игра два наспрамна огледала и бесконачног низа одраза ту може да почне.

„Имагинација је истинско вино вечности”, записао је енглески песник Вилијам Блејк. Над тим речима требало би се замислити, ако не

због другог, оно због тога што их је изговорио уметник који је као мало ко у историји људске духовности успео да осети тај други свет, свет маште. За Блејка је то био први свет. Стварност је, по њему, тек нека врста халуцинације: то су призори које у свести изазива то пиће.

Јунаци Петровићевог романа окусили су тог вина. Као и сам Петровић, и многи други писци, и читаоци. Његову сласт осетио сам и ја. Када је о том пићу и пијанству реч, можемо се упитати: да ли је неко уопште трезан? Јер сви, непрекидно, пред собом видимо стварност. А то, ако је веровати Блејку, не бисмо могли да нисмо окусили тај божански нектар: машту.